

การใช้หลักสารณียธรรมเพื่อสร้างความสามัคคีในงานบุญทอดกฐิน The Using States of Conciliation Principles to Create Unity in the Kathin Merit-Making Ceremony

พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุตตจิตโต, พระราชวิมลโมลี,
พระครูใบฎีกาเวียง กิตติวัฒนโณ, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม, ภัฏฐวัชร สุขเสน
Phramaha Chotniphitphon Suttajitto, Phraratvimolmolee,
Phrakrubaidika Weang Kitiwanno, Thanarat Sa-ard-iam, Phatchavat Suksen
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Surin Campus
E-mail: chotniphitphon.srn@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

งานบุญทอดกฐินเป็นประเพณีที่สำคัญของพุทธศาสนิกชนในการประกอบพิธีกรรม เพราะกฐินเป็นพุทธบัญญัติและเป็นวินัยกรรมของภิกษุสงฆ์ที่จะต้องปฏิบัติร่วมกันและมีความมั่นคงในอาณิสสรเมื่อได้รับกฐินตามพระวินัยและพระพุทธรเจ้าทรงสรรเสริญภิกษุผู้ปฏิบัติเกี่ยวกับกฐินตามพระวินัย การใช้หลักสารณียธรรมเพื่อสร้างความสามัคคีในงานบุญทอดกฐินเป็นการปฏิบัติร่วมกันทั้งพระภิกษุและพุทธศาสนิกชนในชุมชนและจะต้องปฏิบัติตามหลักสารณียธรรม 6 ประการ เป็นการทำความดีต่อกัน ด้วยเมตตาทางกาย ทางวาจาและทางใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีลาภก็แบ่งปันกัน มีศีลเสมอกัน และมีความเห็นเสมอกัน เพื่อสร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้น และเป็นไปเพื่อการปรองดองกัน ไม่ทำให้ทะเลาะกัน เป็นเหตุให้เกิดความสำเร็จในกิจต่าง ๆ และทำให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

คำสำคัญ: กฐิน, สารณียธรรม, ความสามัคคี

Abstract

KATHIN: Offering alms to monks is an important practice for the Buddhist community during ceremonies. Ordination is a Buddhist precept and disciplinary practice for monks, who must cooperate and maintain stability in their monastic duties upon receiving ordination according to the discipline of the Buddha. Using moral principles to foster harmony in offering alms is a collective practice of both monks and the Buddhist community in the local community. It involves adhering to the Six Principles of state of conciliation which is a collaborative effort to do good for each other with physical, verbal, and mental kindness, publicly and privately. Sharing blessings, maintaining virtuous conduct, and having mutual understanding

ได้รับบทความ: 31 ธันวาคม 2566; แก้ไขบทความ: 22 กุมภาพันธ์ 2567; ตอรับตีพิมพ์: 22 กุมภาพันธ์ 2567
Received: December 31, 2023; Revised: February 22, 2024; Accepted: February 22, 2024

contribute to success and harmony, fostering mutual support and avoiding conflicts. This leads to success in various endeavours and ensures peaceful coexistence.

Keywords: Kathin, Conciliation Principles, Unity

1. บทนำ

กฐินเป็นพระประสงค์ที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระบรมพุทธานุญาตให้พระภิกษุผู้อยู่จำพรรษาครบถ้วนไตรมาสแล้วกรานกฐินได้ ต้นพุทธานุญาตเรื่องกฐิน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2535: 3/306/191) คือ พระภิกษุชาวเมืองปาฐะยะ 30 รูป ที่ได้เดินทางมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแต่เป็นวันเข้าพรรษาเสียก่อนจึงจำพรรษาระหว่างทางและเมื่อพิจารณาออกพรรษาแล้วก็เร่งรีบไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทั้ง ๆ ที่ฝนยังตกชุกอยู่ พื้นแผ่นดินเต็มไปด้วยน้ำเป็นหล่มเลน พระภิกษุจึงมีจีวรที่ชุ่มไปด้วยน้ำและเหน็ดเหนื่อยเดินทางไกลมาเพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า...ครั้งนั้นพระพุทธเจ้าทรงตรัสถามถึงความเป็นอยู่แล้วทรงทราบ พระองค์ทรงเห็นใจในความทุกข์ความลำบากของภิกษุทั้งหลาย ทรงแสดงธรรมแล้ว รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ผู้อยู่จำพรรษาแล้วกรานกฐิน” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2535: 5/306/146) วัตถุประสงค์ของเรื่องกฐินในสมัยนั้น คือ ให้พระภิกษุแสวงหาผ้าจากผ้าบังสุกุลเพื่อมาทำผ้าไตรจีวร หาผ้ามารวมเป็นผ้ากองกลางสงฆ์ และสงฆ์มีมติอุปโลกนผ้านั้นให้พระภิกษุ 1 รูป เป็นผู้กรานกฐินและพระภิกษุรูปดังกล่าวต้องมีองค์ความรู้ธรรม 8 ประการอาทิธรรมเบื้องต้นเกี่ยวกับการกระทำบุพพกรรมผ้ากฐินพร้อมทำให้แล้วเสร็จภายในวันเดียวเพื่อนำผ้าไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่ง หรือทั้งสำหรับที่เสร็จแล้วทำพิธีกรานกฐินตามลำดับ คฤหัสถ์มีความศรัทธาพระพุทธศาสนาและต้องการทำบุญโดยการสร้างศาสนสถานไว้เป็นอนุสรณ์จึงมีการสร้างวัดมากขึ้นแต่มีจำนวนพระภิกษุที่อยู่จำพรรษาในวัดนั้นไม่ครบ 5 รูปวัดนั้นจึงไม่มีสิทธิ์รับกฐินได้เพราะพระภิกษุไม่เพียงพอในการทำสังฆกรรม จึงเป็นปัญหาของพระภิกษุแม้ว่าจะอยู่จำพรรษาครบถ้วนไตรมาสแล้วแต่ก็ไม่สามารถรับกฐินตามพระธรรมวินัยได้ส่วนคฤหัสถ์ก็ต้องการไปทอดกฐินแต่ขาดความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยก็จะมองว่าเพราะภิกษุวัดนั้นปฏิเสธไม่ต้องการรับกฐินตนเอง ซึ่งเป็นเหตุให้คฤหัสถ์ไม่ต้องการไปทำบุญที่วัดนั้นอีก และหากเป็นการพูดกล่าวกันต่อ ๆ ไปย่อมทำให้วัดและพระภิกษุเสียหายไม่มีใครไปทำบุญและนาน ๆ ไป หากไม่มีคฤหัสถ์ไปทำบุญพระภิกษุจำเป็นต้องจาริกไปวัดอื่นและทั้งวัดนั้นเป็นวัดร้างได้เพื่อให้พุทธานุญาตเกี่ยวกับ “เรื่องกฐิน” คงอยู่สืบทอดเจตนาเป็นผู้เผยแผ่พระธรรมของพระพุทธเจ้าให้คงอยู่ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ตราบกาลนาน และให้มีคฤหัสถ์เป็นผู้อุปถัมภ์สถาบันพระพุทธศาสนา พระธรรม และพระสงฆ์ ให้ดำรงมั่นอยู่สืบไป เพื่อมีพระรัตนตรัยเป็นสรณะที่พึ่งสูงสุดของคฤหัสถ์ตลอดกาลนาน

ในปัจจุบันประเพณีการทำบุญทอดกฐินได้กลายเป็นประเพณีหนึ่งที่มีความสำคัญในพระพุทธศาสนาและในสังคมไทย แต่ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำบุญกฐินในยุคปัจจุบันมีความผิดเพี้ยนไปจากพุทธบัญญัติในหลายประการ เพราะไปมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับสิ่งอื่นที่ไม่ใช่ตัวกฐิน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า“แท้จริงแล้ว ความสำคัญของการทอดกฐิน อยู่ที่จิวรเพียงผืนเดียวเท่านั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551: 1) สะท้อนให้เห็นถึง วัตถุประสงค์หลักของการทอดกฐินได้ถูกต้องความสำคัญ ไปมุ่งเน้นที่วัตถุประสงค์ของบริวาร กฐินเป็นหลัก เพื่อขยายประโยชน์จากบริวารกฐิน โดยพระสงฆ์บางวัดอาจขอกฐินจากเจ้าภาพเอง ส่วนเจ้าภาพกำหนดกิจกรรมกฐินเอง แตกต่างกันไปตามค่านิยมของแต่ละท้องถิ่น อาจจัดให้มี กิจกรรมรื่นเริงสนุกสนาน มีแห่รำวง มีมหรสพ มีการดื่มสุรา ทำให้งานบุญกฐินเกิดการทะเลาะวิวาท ขาดความสามัคคี ความขัดแย้งภายในชุมชนส่งผลต่อภาพลักษณ์ของประเพณีการทอดกฐิน เป็นข้อควรพัฒนาไม่ให้เกิดกลายเป็นประเพณีที่รักษา รูปแบบ มากกว่าการรักษาหลักการที่แท้จริง ของบุญกฐิน การขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักการของกฐินที่แท้จริง ย่อมส่งผลให้ทั้งฝ่ายผู้ ทอดและฝ่ายผู้รับ อาจไม่ได้รับอานิสงส์ของบุญกฐินที่แท้จริง งานบุญทอดกฐินบางชุมชนก็ยัง ขาดความสามัคคีซึ่งกันและกันอันเนื่องจาก ภาระงานประจำการประกอบอาชีพที่ตนเองกระทำ บางครั้งก็ขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในงานบุญทอดกฐินแต่ละครั้ง การประกอบพิธีบุญ ต่าง ๆ ต้องอาศัยชุมชนหรือชาวบ้านนั้นได้มีความร่วมมือหรือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อการ สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ

ในทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงหลักสร้างความสามัคคีแก่ชุมชนได้แก่ หลักสาราณียธรรม เป็นหลักธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกลึงกัน เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ มีการ สงเคราะห์กันและกัน ไม่ทะเลาะวิวาทกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีจำนวน 6 ข้อ (1) ตั้งมั่นเมตตาทายกรรม (2) ตั้งมั่นเมตตาจารกรรม (3) ตั้งมั่นเมตตาตามโนกรรมในเพื่อน พรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง (4) บริโภคโดยไม่แบ่งแยกลาภทั้งหลายที่ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม โดยที่สุแต่เพียงบิดนทบาท บริโภคร่วมกับเพื่อนพรหมจารี ทั้งหลายผู้มีศีลทั้งต่อหน้าและลับหลัง (5) เป็นผู้มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญไม่ถูกต้อนหาและทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารี ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง (6) เป็นผู้มีทักท้วงโดยทักท้วงอันประเสริฐ เป็นนียยานิกธรรม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2535: 12/492/532) หลักสาราณียธรรม นั้น เป็นหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมความสามัคคี เป็นหลักธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกลึงกัน และเป็น หลักการของการอยู่ร่วมกันในสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยเฉพาะนำมาใช้ในการเป็น หลักธรรมนี้มาช่วยส่งเสริมความพร้อมเพรียงกันของชุมชนทั้งบ้าน วัด และโรงเรียน เพื่อประกอบกิจพิธีทอดกฐินพร้อมเพรียงใจกันในชุมชน

ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงมีความสนใจในศึกษาการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อสร้างความ สามัคคีในการทอดกฐิน โดยเห็นว่าการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับบุญพิธี ของการทอดกฐินเป็นสิ่งสำคัญของชาวพุทธ 1 ปี มีเพียงครั้งเดียว หลักจากออกพรรษา และบุญกฐิน เปรียบเสมือนบุญใหญ่ เป็นกาลทาน ชาวพุทธในชุมชนควรจะช่วยกันสร้างหรือจัดทำด้วยความ รักสมัครสมานสามัคคีกัน เพื่อให้สมกับการสร้างบุญกุศลให้เกิดขึ้นในแต่ละปีของชุมชนที่มีวัด บ้าน และโรงเรียนเดียวกัน

2. ความหมายของการทอดกฐิน

คำว่า “กฐิน” เป็นชื่อไม้สะดึงที่ลาดหรือกางออกเพื่อชิงจีวรเย็บ แต่ในปัจจุบันนิยมใช้เป็นชื่อสังฆกรรมและพิธีการทำบุญพิเศษที่มีกำหนดไว้เฉพาะในช่วงระยะเวลา 1 เดือน หลังจากออกพรรษาแล้วคือ ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 และการทอดกฐินมาจากคำว่า กฐินทาน หรือการถวายผ้ากฐิน ซึ่งกฐินเป็นผ้าที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตดังปรากฏในกฐินชั้นกะพระพุทธรเจ้าอนุญาตให้ภิกษุจำพรรษาแล้วกรานกฐิน ดังพุทธพจน์ “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาแล้วกรานกฐิน” และว่า “ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้าผ้ากฐินนี้เกิดแล้วแก่สงฆ์ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงให้กรานกฐินแก่ภิกษุผู้นี้เพื่อกรานกฐิน นี่เป็นญัตติ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2535: 5/307/147) กฐิน จึงหมายถึงผ้าและเป็นสังฆกรรมของสงฆ์ที่พร้อมใจกันยกผ้ากฐินให้แก่ภิกษุรูปหนึ่งเพื่อกรานกฐิน และได้มีการอธิบายความหมายของกรานกฐิน คือ วิธีการตัดเย็บจีวรโดยชิงไม้กฐิน (ไม้สะดึง) แล้วเอาผ้าที่เย็บเป็นจีวรเข้า ซึ่งที่ไม้กฐินเย็บเสร็จแล้วบอกแก่ภิกษุทั้งหลายผู้ร่วมใจกันยกผ้าให้ในนามของสงฆ์เพื่ออนุโมทนา

ในสมันตปาสาทิกา ที่ว่าด้วยเรื่องอนุญาตกฐิน มีคำถามว่า ใครคือผู้ควรถวายกฐิน คำตอบว่า คือ ผู้ใดผู้หนึ่งจะเป็นเทวดา มนุษย์ หรือสทรรณิกจำพวกคนใดคนหนึ่งก็ตาม มีธรรมเนียมของผู้ถวายกฐิน ถ้าเขายังไม่เข้าใจธรรมเนียมนั้น ถามว่า “ท่านขอรับควรถวายกฐินอย่างไร” ภิกษุพึงบอกเขาอย่างนี้ว่า “ในเวลาอย่างรุ่ง ควรถวายผ้าพอทำจีวร 3 ผืน ผืนใดผืนหนึ่งได้ว่า “พวกข้าพเจ้าถวายผ้ากฐิน” ควรถวายเข็มเท่านั้น ด้ายเท่านั้น น้ำย้อมเท่านั้น และถวายข้าวยาคุและภัตตาหารแก่ภิกษุผู้ช่วยทำบริกรรมประมาณเท่านั้นรูป” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2535: 3/306/240)

นอกจากนี้ ในคัมภีร์วินยาลังการได้ให้ความหมายของคำว่า กฐิน มีอยู่ 3 ความหมาย คือ

1. วินัยกรรมที่รวมเอาอานิสงส์ 5 ไว้ไม่ให้ไปสู่สถานอื่น = ปญจานิสสเอยญุตถ คนตอุทตวา กถติ สงคณหาตติ กถิน

2. วินัยกรรมที่มีความมั่นคง = กฐติ กิจเณน ชิวตติ กถิโน, รุกโข, ตสส เอโสติ กถิโน, ถิรภาโว, โส เอตสสอตถิติ กถิน

3. วินัยกรรมที่พระพุทธเจ้าเป็นต้นทรงสรรเสริญไว้ = กถียเต สิลามเตปสัสิยเตพุทธานิที่ติกถิน (พระพุทธโฆสาจารย์ รัตน พระคันธสารากวีวงศ์ แปลและอธิบาย, 2557: 60-61)

อธิบายได้ว่า คำว่า กฐิน เป็นวินัยกรรม หมายถึง ภิกษุในวัดเมื่อกรานกฐินแล้วเท่านั้น จึงจะได้รับอานิสงส์กฐิน 5 ประการอย่างแน่นอน หรือมีความมั่นคงในอานิสงส์เมื่อได้รับกฐินตามพระวินัยและพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญภิกษุผู้ปฏิบัติเกี่ยวกับกฐินตามพระวินัย

นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ก็ได้ให้ความหมายของการทอดกฐินหรือกฐินทานเป็นการถวายผ้ากฐิน คือ การที่คฤหัสถ์ผู้ศรัทธาหรือแม่ภิกษุสามเณรนำผ้าไปถวายแก่สงฆ์จำพรรษาแล้ว ณ วัดใดวัดหนึ่งเพื่อทำเป็นผ้ากฐิน เรียกสามัญว่า ทอดกฐิน

(นอกจากผ้ากฐินแล้วปัจจุบันนิยมมีของถวายอื่น ๆ อีกด้วยจำนวนมาก เรียกว่า บริวารกฐิน) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554: 2)

ส่วนความหมายของกฐินที่นิยมใช้โดยทั่วไปนั้น กรมการศาสนา ได้อธิบายความหมายของกฐินเกี่ยวข้อกัน 4 ประการ ดังนี้

1) เป็นชื่อของกรอบไม้อันเป็นแม่แบบสำหรับทำจีวร ซึ่งอาจเรียกว่า สะติงก็ได้ เนื่องจากในครั้งพุทธกาล การทำจีวรให้มีรูปลักษณะตามที่กำหนดกระทำได้ยาก จึงต้องทำกรอบไม้สำเร็จรูปไว้เพื่อเป็นอุปกรณ์สำคัญในการทำเป็นผ้าห่มหรือผ้าห่มซ้อน ที่เรียกว่า จีวร เป็นชื่อรวมของผ้าผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ ในภาษาไทยนิยมเรียกผ้านุ่งว่า สบง ผ้าห่มว่า จีวร ผ้าห่มซ้อนว่า สังฆาฏิ การทำผ้าโดยอาศัยแม่แบบเช่นนี้คือ ทาบผ้าลงไปกับแม่แบบ แล้วตัดเย็บย้อมทำให้เสร็จในวันนั้นด้วยความสามัคคีของสงฆ์ เป็นการร่วมแรงร่วมใจกันทำกิจที่เกิดขึ้นและเมื่อทำเสร็จ หรือพ้นกำหนดกาลแล้ว แม่แบบหรือกฐินนั้นก็รื้อเก็บไว้ใช้ในการทำผ้าเช่นนี้อีกในปีต่อ ๆ ไป การรื้อแบบไม้นี้เรียกว่า เคาะ คำว่า กฐินเคาะหรือ เคาะกฐิน จึงหมายถึง การรื้อแม่แบบเพื่อเก็บไว้ใช้ในโอกาสหน้า

2) เป็นชื่อของผ้าที่ถวายแก่สงฆ์เพื่อทำจีวร ตามแบบหรือกรอบไม้นั้น หมายถึง ผ้าที่ถวายให้เป็นกฐินภายในกำหนดกาล 1 เดือน นับตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ผ้าที่จะถวายนั่นจะเป็นผ้าใหม่ หรือผ้าเทียมใหม่ เช่น ผ้าฟอกสะอาด หรือผ้าเก่า หรือผ้าบังสุกุล คือผ้าที่เขาทิ้งแล้ว และเป็นผ้าเปื้อนฝุ่นหรือผ้าตกตามร้านก็ได้ ผู้ถวายจะเป็นคฤหัสถ์ก็ได้ เป็นพระภิกษุหรือสามเณรก็ได้ ถวายแก่พระสงฆ์แล้วก็ป้อนให้ใช้ได้

3) เป็นชื่อของบุญกิริยา คือ การถวายผ้ากฐินเป็นทานแก่พระสงฆ์ผู้จำพรรษาอยู่ในวัด ใดวัดหนึ่งครบ 3 เดือน เพื่อสงเคราะห์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ให้มีผ้านุ่งหรือผ้าห่มใหม่ จะได้ใช้ผลัดเปลี่ยนของเก่าที่จะขาดหรือชำรุด การทำบุญถวายผ้ากฐิน หรือที่เรียกว่า ทอดกฐิน คือ การทอดหรือวางผ้าลงไปแล้วกล่าวคำถวายในท่ามกลางสงฆ์ เรียกได้ว่า เป็นกาลทาน คือ การถวายทานที่ได้เฉพาะกาล 1 เดือนดังกล่าว ในกฐินที่เป็นชื่อของผ้า ถ้าถวายก่อนหน้านั้น หรือหลังจากนั้นไม่เป็นกฐินทานจึงถือว่าโอกาสทำได้ยาก

4) เป็นชื่อของสังฆกรรม คือ กิจกรรมของสงฆ์ก็จะต้องมีการสวดประกาศขอรับความเห็นชอบจากที่ประชุมสงฆ์ในการมอบผ้ากฐินให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เมื่อทำจีวรสำเร็จแล้วด้วยความร่วมมือของภิกษุทั้งหลาย ก็จะได้เป็นโอกาสให้ได้ช่วยกันทำจีวรของภิกษุรูปอื่นขยายเวลาทำจีวรได้อีก 4 เดือนทั้งนี้เพราะในสมัยพุทธกาล การหาผ้าทำจีวรทำได้โดยยาก ไม่ทรงอนุญาตให้เก็บสะสมผ้าไว้เกิน 10 วัน แต่เมื่อได้ช่วยกันทำสังฆกรรมเรื่องกฐินแล้วอนุญาตให้แสวงหาผ้าและเก็บผ้าไว้ทำเป็นจีวรได้จนตลอดฤดูหนาว คือ จนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 (กรมการศาสนา, 2551: 415)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า ทอดกฐิน คือ การทำพิธีถวายผ้ากฐิน พระภิกษุผู้ได้รับมอบผ้ากฐินจากสงฆ์โดยวิธีที่กำหนดไว้ในพระวินัย เรียกว่า ผู้กรานกฐินผู้ครองกฐิน หรือองค์กฐิน ถ้าพร้อมกับของอื่นอันเป็นบริวารสำหรับถวาย

ภิกษุสงฆ์ เรียกว่าเครื่องกฐินหรือบริวารกฐิน กฐิน คือ ผ้าพิเศษที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตแก่ภิกษุสงฆ์เฉพาะกฐินกาล, ตามศัพท์แปลว่า ไม้สะดึง คือ กรอบไม้สำหรับซึ่งผ้าที่จะเย็บเป็นจีวร; คำกฐินนี้ ใช้ประกอบกับคำอื่นอันเนื่องด้วยพิธีกฐิน ผ้าที่ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ในพิธีนี้ เรียกว่า ผ้ากฐิน ในฤดูกาลเรียกว่า กฐินกาล (กะถินะกาน) คือ ระยะเวลาตั้งแต่แรมหนึ่ง ค่ำ เดือน 11 ถึงกลางเดือน 12 ระยะเวลานี้ เรียกเป็นสามัญว่าเทศกาลกฐิน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 5)

ดังนั้น ความหมายของคำว่า “กฐิน” และคำว่า “การทอดกฐิน” ได้ตั้งนี้กฐินเป็นบัญญัติคำ หมายถึง ไม้สะดึง หรือกรอบไม้แม่แบบในสมัยพุทธกาลใช้เป็นอุปกรณ์ช่วยในการเย็บผ้า ต่างจากปัจจุบันที่ใช้เครื่องจักรในการเย็บผ้าเป็นจีวรสำเร็จรูป เป็นผ้าที่เกิดขึ้นแก่สงฆ์หลังวันออกพรรษาแล้วภายใน 1 เดือน เรียกว่า ผ้ากฐิน เป็นผ้าพิเศษที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์รับได้เฉพาะกฐินกาลเท่านั้น และต้องเป็นพระภิกษุ ที่อยู่จำพรรษาครบตลอดไตรมาสบริบูรณ์ในวัดเดียวกัน มีจำนวนไม่ต่ำกว่า 5 รูปขึ้นไป สงฆ์มีมติพร้อมใจกันยกผ้ากฐินให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ที่สมควรเป็นผู้กรานกฐิน เพื่อนำไปกรานกฐิน คือ ตัดเย็บย้อมทำให้เป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งใน 3 ผืน ซึ่งหากผ้ากฐินเป็นผ้าจีวรสำเร็จรูปแล้ว กระบวนการในการทำจีวรก็จะไม่มี ดังนั้น ผู้กรานกฐิน จึงน่าจะใช้เรียกแทนเป็นผู้ครองกฐิน เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง สำหรับคุณสมบัติของภิกษุผู้รับกฐินนั้นต้องเป็นภิกษุที่มีความแก่กล้าด้วยสติปัญญา ซึ่งเกิดจากการฝึกฝนอบรมตนเองในศีล สมาธิ ปัญญาแล้วมีความฉลาด จึงควรแก่การรับผ้ากฐินได้กฐินยังเป็นสัญลักษณ์ของการแสดงความมีน้ำใจในการช่วยกันทำจีวรให้เสร็จในวันนั้น และเมื่อทำจีวรเสร็จแล้วภิกษุผู้กรานกฐินต้องแจ้งให้สงฆ์รับทราบเพื่อให้ทั้งพระภิกษุผู้กรานและพระภิกษุผู้ร่วมอนุโมทนาในการกรานกฐินครั้งนี้ ได้รับอานิสงส์กฐิน 5 ประการ กฐินจึงเป็นวินัยกรรม ที่พระพุทธเจ้าเป็นต้นทรงสรรเสริญ เพราะกระทำเกี่ยวกับพระวินัยหรือการปฏิบัติตามวินัย และเป็นสังฆกรรม เพราะกฐินเป็นกิจที่พึงทำโดยที่ประชุมสงฆ์ คือ เป็นญัตติทุติยกรรมกรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนาหนหนึ่ง ฝ่ายทายกทายิกาผู้เป็นเจ้าของภาพในสมัยพุทธกาลนั้นผู้ถวายจะเป็นเทวดา มนุษย์ หรือสหธรรมิก 5 จำพวกคนใดคนหนึ่งก็ได้ (ภิกษุภิกษุณีสิกขมานา สามเณร สามเณรี) ปัจจุบันผู้ถวายผ้ากฐินเป็นคฤหัสถ์หรือภิกษุสามเณรซึ่งต้องแก่กล้าในศรัทธามีจิตใฝ่มั่นคงเข้มแข็ง ยินดีอยู่ในบุญที่เกิดจากการให้ทานทั้ง 3 กาล คือ ก่อนทำ ขณะทำ และหลังทำ จึงจะได้บุญมาก เป็นการทำบุญ ที่เรียกว่า การทอดกฐินดังนั้น ความหมายของการทอดกฐิน หมายถึง การถวายผ้ากฐินของชาวพุทธผู้ศรัทธาหรือกฐินทาน นำไปถวายท่ามกลางสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาครบถ้วนไตรมาสในวัดนั้น ไม่ต่ำกว่า 5 รูปขึ้นไป มีกำหนดระยะเวลาให้ถวายได้เพียงปีละครั้ง หลังวันออกพรรษาภายใน 1 เดือน เรียกว่า กฐินกาล คือระยะเวลาตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เมื่อสงฆ์รับแล้วจะทำพิธีสังฆกรรมและวินัยกรรม เกี่ยวกับ การกราน กฐินให้เสร็จในวันเดียว ทำให้ภิกษุผู้ครองกฐินและพระภิกษุผู้ร่วมอนุโมทนาได้รับอานิสงส์กฐิน 5 ประการ (ปัจจุบันนิยมถวายผ้ากฐินพร้อมด้วยบริวารกฐิน)

3. หลักสารณียธรรมในพระพุทธศาสนา

3.1 ความหมายสารณียธรรม

สารณียธรรม หมายถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2535: 11/324/321) เป็นธรรมที่มีอุปการะมาก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 11/356/387) ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 12/492/531) ในพระไตรปิฎกมีหลักฐานแสดงสารณียธรรม มีอยู่ 6 ประการ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2535: 8/274/368-369) ได้แก่

(1) เมตตากายกรรม หมายถึง การตั้งมั่นเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เมตตากายกรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภทได้แก่

ก) เมตตากายกรรมของคฤหัสถ์ ได้แก่ การไปเพื่อไหว้พระเจดีย์ การไปเพื่อไหว้ต้นโพธิ์ การไปเพื่อนิมนต์พระสงฆ์ การเห็นภิกษุทั้งหลายเข้าบ้านที่เหมาะสมแก่โคจร เพื่อบิณฑบาตแล้วต้อนรับ การรับบาตร การปูลาดอาสนะ การตามส่ง ชื่อว่าเมตตากายกรรมของพวกคฤหัสถ์

ข) เมตตากายกรรมของภิกษุ ได้แก่ การบำเพ็ญอาภิสมาจาริยธรรมด้วยเมตตาจิต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี, 2535: 12/492/292) กายกรรมที่พึงทำด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี, 2535: 2/492/302)

(2) เมตตาวจีกรรม หมายถึง การตั้งมั่นเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง จำแนกออกเป็น 2 ประเภทได้แก่

ก) เมตตาวจีกรรมของคฤหัสถ์ ได้แก่ กรรมในเวลากล่าวคำเป็นต้นว่า เราทั้งหลายจะไปไหว้พระเจดีย์ จะไปไหว้ต้นโพธิ์ จะฟังธรรม จะบูชาด้วยประทีป พวงมาลัยและดอกไม้ จะสมทานประพาสสุจริต 3 จะถวายสลาภกัตเป็นต้น จะถวายผ้าจันทราพรรษา จะถวายปัจจัย 4 แก่พระสงฆ์ในวันนี้ ท่านทั้งหลายจงนิมนต์พระสงฆ์แล้วจัดแจงของควรเคี้ยวเป็นต้น จงปูลาดอาสนะทั้งหลาย จงเข้าไปตั้งน้ำดื่มไว้ จงไปรับพระสงฆ์มา จงให้ท่านนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว มีความพอใจ ความอดุสสาหะ ขวนขวายเกิด ชื่อว่าเมตตาวจีกรรมของคฤหัสถ์ทั้งหลาย

ข) เมตตาวจีกรรมของภิกษุ ได้แก่ การบอก สิกขาบทที่ทรงบัญญัติเพื่อมารยาท การบอกกัมมัญฐาน การแสดงธรรม การบอกพระพุทธพจน์คือพระไตรปิฎก ด้วยเมตตาจิต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี, 2535: 2/492/302)

(3) เมตตามโนกรรม หมายถึง การตั้งมั่นเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีอยู่ 2 ประเภทได้แก่

ก) เมตตามโนกรรมของคฤหัสถ์ ได้แก่ การคิดว่า ขอพระคุณเจ้าทั้งหลาย จงมีความสุข ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียนกันเกิด

ข) เมตตามโนกรรมของภิกษุ ได้แก่ การลุกขึ้นแต่เช้าแล้วชำระล้างร่างกาย และการทำวัตรที่ลานพระเจดีย์เป็นต้นแล้วนั่งบนอาสนะที่สงัดคิดว่า ภิกษุทั้งหลายในวิหารนี้ จงมีความสุข ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียนกันเกิด (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี, 2535: 2/492/302)

อนึ่ง ประเด็นเรื่อง ความเมตตาทั้งต่อหน้าและทั้งลับหลัง มีอธิบายเพิ่มเติมว่า การเข้าถึงความเป็นเพื่อนกันในจิวัตรกรรมเป็นต้น ของภิกษุณวกะทั้งหลาย ชื่อว่าเมตตาทายกรรมต่อหน้า ส่วนสามีจิกรรมทุกอย่าง เช่นการล้างเท้า การไหว้ และการพัดให้เป็นต้น แก่พระเถระก็ชื่อว่าเมตตาทายกรรมต่อหน้า การไม่ทำความดูดาย ในเครื่องใช้ไม้สอย เป็นต้น แม้ที่คนทั้ง 2 ฝ่ายเก็บไว้ไม่ดีแล้ว เก็บงำไว้เหมือนตนเองเก็บไว้ไม่ดี ชื่อว่าเมตตาทายกรรมลับหลัง การกล่าวยกย่องอย่างนี้ว่า พระเทวเถระ พระติสสเถระ ชื่อว่าเมตตาวจีกรรมต่อหน้า ส่วนการที่บุคคลสอบถามถึงพระเถระผู้ไม่อยู่ในวิหาร แล้วกล่าวอ้างเป็นของตนอย่างนี้ว่า พระเทวเถระของพวกเราไปไหน พระติสสเถระของพวกเราจักมาเมื่อไรหนอ ชื่อว่าเมตตาวจีกรรมลับหลัง อนึ่ง การลืมนัยนตาที่เปี่ยมด้วยเมตตาและเสน่หาแล้วมองดูด้วยใบหน้าที่ไม่องุ่นใสดี ชื่อว่าเมตตามโนกรรมต่อการประมวณสิ่งที่ดีมาว่า ขอพระเทวเถระ ขอพระติสสเถระ จงไม่มีโรค มีอาพาธน้อยเกิด ชื่อว่าเมตตามโนกรรมลับหลัง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี, 2535: 12/492/293)

(4) **สาธารณโภคิตา** หมายถึง การบริโภคร่วมโดยไม่แบ่งแยกภพทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม โดยที่สุตแต่เพียงภพชาติ บริโภคร่วมกับพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีล อธิบายเพิ่มเติมว่า การบริโภคร่วมโดยไม่แบ่งแยกมีอยู่ด้วยกัน 2 ลักษณะ ได้แก่ (1) ไม่แบ่งแยกอาภิส (2) ไม่แบ่งแยกบุคคล การไม่แบ่งแยกอาภิส คือไม่แบ่งแยกอาภิสโดยคิดว่า จะให้เท่านี้ ๆ และไม่แบ่งแยกบุคคลโดยคิดว่า จะให้แก่คนนั้น ไม่ให้แก่คนนี้ ส่วนการไม่แบ่งแยกบุคคล คือ การไม่แบ่งด้วยความคิดอย่างนี้ว่า เราจักให้แก่ท่านโน้น จักไม่ให้แก่ท่านโน้น ผู้ใดไม่ทำการแบ่งแยกแม้ทั้ง 2 อย่างนี้แล้วบริโภคร่วมโดยไม่แบ่งแยก ผู้นั้นชื่อว่าบริโภคร่วมโดยไม่แบ่งแยก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี, 2535: 2/492/303)

(5) **ศีลสามัญญตา** หมายถึง การมีศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(6) **ทิวฐีสัมมัญญตา** หมายถึง การมีอริยทิวฐิ หมายถึงสัมมาทิวฐิในอริยมรรค (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี, 2535: 3/11/103) อันเป็นธรรมเครื่องนำออก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี, 2535: 34/1295/327) เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

องค์ธรรมทั้ง 6 ประการดังกล่าวมานี้เรียกว่า หลักสาราณียธรรม พระพุทธองค์ตรัสไว้เป็นส่วนใหญ่โดยตรัสต่างวาระกัน ทรงแสดงเพื่อต้องการให้สังคมสงฆ์เกิดความเป็นปึกแผ่นสามัคคีต่อกัน ด้วยการอาศัยการเจริญเมตตาทั้ง 3 ทวารคือกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม (เมตตากายกรรม เมตตาวาจากรรม เมตตามโนกรรม) แก่บุคคลรอบข้าง นอกจากนั้นยังเป็นการสอนให้รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของบริโศกแก่มิตร (สาธารณโศคี) ในขณะเดียวกันนั้นการเสมอกันด้วยสิ่ง 2 สิ่งก็เป็นอีกองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในหลักการนี้ กล่าวคือ มีศีลเสมอกัน (ศีลสามัญญตา) และมีทิวฐิที่เสมอกัน (ทิวฐิสามัญญตา) ทำให้การดำเนินชีวิตในสังคมภายใต้กรอบแห่งสาราณียธรรมดำเนินไปได้อย่างราบรื่นขึ้น พระพุทธองค์ทรงยก ทิวฐิ ว่าเป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคฤมสาราณียธรรม 6 ประการเอาไว้ทั้งหมด ดังพุทธพจน์ที่ว่า ทิวฐิอันไกลจากกิเลสที่เป็นข้าศึก เป็นนินยานิกธรรม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2535: 12/492/532) นำบุคคลผู้ทำตามนั้นออกไป เพื่อความสันทุกข์โดยชอบ นี่เป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคฤมสาราณียธรรม 6 ประการนี้ไว้ ภิกษุทั้งหลาย ยอดอันเป็นส่วนสูงสุดเป็นที่ยึดคฤมเรือนยอด แมฉนใด ทิวฐิอันไกลจากกิเลสที่เป็นข้าศึก เป็นนินยานิกธรรมนำบุคคลผู้ทำตามนั้นออกไป เพื่อความสันทุกข์โดยชอบนี้ ก็ฉนนันเหมือนกัน เป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคฤมสาราณียธรรม 6 ประการนี้ไว้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2535: 12/492/532-533) มีการอธิบายเพิ่มเติมว่า “สำหรับผู้ที่บำเพ็ญสาราณียธรรม อันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เมื่อกาลผ่านไปนาน ก็ไม่ควรลืม เพราะเธอเป็นผู้ประกอบด้วยธรรมที่ควรระลึกถึง ผู้ใดบำเพ็ญธรรมเหล่านั้นให้บริบูรณ์ ธรรมเหล่านั้นย่อมทำผู้นั้นให้เป็นที่รักของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี, 2535: 12/492/292)

สรุปความหมายของสาราณียธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และที่ใช้กล่าวถึงในงานวิจัยเล่มนี้ มี 6 ประการ ได้แก่ เมตตากายกรรม คือ การกระทำใด ๆ ต่อบุคคลอื่นด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เมตตาวาจากรรม คือ การกล่าววาจาใด ๆ ต่อบุคคลอื่นด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เมตตามโนกรรม คือ การคิดถึงบุคคลอื่น ด้วยจิตปรารถนาให้เขามีความสุข ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาธารณโศคีตา คือ การแบ่งปันทรัพย์สินให้กับผู้อื่นโดยไม่เลือกบุคคล สีสสามัญญตา คือ การปฏิบัติตนตามระเบียบปฏิบัติเสมอเหมือนกับบุคคลอื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง และทิวฐิสามัญญตา คือ การมีความเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม(สัมมาทิวฐิ) เสมอเหมือนกับผู้อื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3.2 ความสำคัญสาราณียธรรม

3.2.1 ความสำคัญระดับปัจเจกบุคคล ความสำคัญของสาราณียธรรมในระดับนี้เป็นระดับที่ส่งผลดีให้กับมนุษย์ ถือว่าเป็นระดับปัจเจกบุคคล มีความสำคัญคือ สามารถขัดเกลาจิตใจออกจากจิตใจของบุคคลผู้ที่ศึกษาดีแล้วและบำเพ็ญสาราณียธรรมนี้ให้บริบูรณ์ดีสำหรับบริษัทผู้ที่ยังไม่ได้ศึกษาขอมบำเพ็ญให้บริบูรณ์ดีไม่ได้ ผู้ใดจะได้จากผู้อื่น ผู้นั้นย่อมไม่ถือเอามาก แม้เมื่อไม่ได้จากผู้อื่น ย่อมถือเอาพอประมาณเท่านั้น ไม่เอามากไป มีหลักฐานที่น่าสนใจอยู่ชิ้นหนึ่งที่ผู้วิจัยพบ ได้แก่ ประเด็นเรื่อง “ระยะเวลาของการบำเพ็ญสาราณียธรรมให้

เต็มบริบูรณ์” ในพระบาสิระบุว่าต้องใช้เวลาบำเพ็ญอย่างตั้งใจถึง 12 ปี สาราณียธรรมจึงจะเต็มบริบูรณ์ได้ ดังข้อความต่อไปนี้

สาราณียธรรมนี้ ย่อมเต็มบริบูรณ์โดยใช้เวลาถึง 12 ปี แม้แก่ผู้ที่เที่ยวบิณฑบาตแล้วให้สิ่งที่ตนได้แล้วบ่อย ๆ อย่างนี้ ไม่น้อยกว่า 12 ปีนั้น ก็หากภิกษุผู้บำเพ็ญสาราณียธรรมให้บริบูรณ์ครบปีที่ 12 วางบาตรที่เต็มด้วยบิณฑบาตไว้บนหอนั้นแล้วไปสรงน้ำ และพระสังฆเถระมาถามว่า นี่บาตรของใคร เมื่อมีผู้ตอบว่า ของภิกษุผู้บำเพ็ญสาราณียธรรม ขอรับ ก็กล่าวว่า พวกท่านจงนำบาตรนั้นมา แล้วจัดแจงบิณฑบาตทั้งหมด ฉะนั้นแล้ววางบาตรเปล่าไว้ ครั้นนั้น ภิกษุนั้นเห็นบาตรเปล่าแล้วให้เกิดโสมนัสขึ้นว่า ภิกษุทั้งหลายฉันไม่เหลือไว้สำหรับเราเลย สาราณียธรรมย่อมเป็นอันแตกไป เธอต้องบำเพ็ญให้บริบูรณ์อีก 12 ปี เพราะสาราณียธรรมนี้เป็นเช่นกับติดิถยปริวาส เมื่อขาดคราวเดียวก็ต้องบำเพ็ญให้บริบูรณ์อีกเท่านั้น ส่วนผู้ใดเกิดโสมนัสว่า เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอที่เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายไม่ได้ถามโดยเอื้อเฟื้อถึงของที่อยู่ในบาตรของเราเลยแต่ก็บริโภคนั้น ชื่อนี้ชื่อว่ามีสาราณียธรรมเต็มบริบูรณ์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี, 2535: 12/492/294) จากข้อความดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า สาราณียธรรม อันผู้ที่บำเพ็ญอยู่นั้นอาศัยระยะเวลาในการใช้ความเพียรพยายามนานถึง 12 ปีซึ่งถือว่าเป็นช่วงเวลานานมาก กาลเวลาที่ดำเนินชีวิตภายใต้กรอบของหลักสาราณียธรรมนี้ ทำให้ผู้บำเพ็ญต้องผ่านกระบวนการฝึกฝนอย่างหนักทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ รวมถึงความวิริยะอุตสาหะ ตั้งใจบำเพ็ญไม่ให้ขาดตกบกพร่อง (หากสาราณียธรรมไม่บริบูรณ์ต้องเริ่มบำเพ็ญใหม่เป็นเวลา 12 ปี) พฤติกรรมทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจดังกล่าวจึงถูกขัดเกลากให้กิเลสตัณหาลดน้อยถอยลงไปตามลำดับ

3.2.2 ความสำคัญระดับสังคม สาราณียธรรม ถือเป็นหลักธรรมที่เปรียบเสมือนเครื่องมือในการช่วยให้ผู้นำเอาไปปฏิบัติได้อย่างมีความสุขสวัสดิ และเกิดความประทับใจซึ่งกันและกันด้วยการกระทำที่ประกอบไปด้วยกุศลทั้งกาย วาจา และใจ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญในระดับสังคม กล่าวคือก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะนั้น ๆ ทำให้สังคมการอยู่ร่วมกันทั้งในระดับมนุษย์ด้วยกันเอง และในระดับการอยู่ร่วมกันของหมู่มนุษย์และเทวดาซึ่งถือเป็นภูมิหนึ่งในโลกียภูมิ ดังที่ปรากฏข้อความในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ ว่า

ภิกษุผู้บำเพ็ญสาราณียธรรมบริบูรณ์แล้วอย่างนี้ย่อมไม่มีความริษยา ไม่มีความตระหนี่ เราย่อมเป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย มีปัจจัยหาได้ง่าย แม้สิ่งของที่อยู่ในบาตรที่ผู้อื่นถวายเธอก็ไม่หมดสิ้นไป เราย่อมได้สิ่งของชั้นเลิศในที่ที่เขาแบ่งสิ่งของ เมื่อเกิดมีความหวาดกลัวหรือความหิวโหย เทวดาทั้งหลายย่อมชวนช่วยเพื่อช่วยเหลือ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี, 2535: 12/492/294)

สรุปได้ว่า ความสำคัญของสาราณียธรรม แบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่ระดับปัจเจกบุคคล เป็นการขัดเกลากิเลสออกจากจิตใจของบุคคลผู้ปฏิบัติ และระดับสังคม ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะนั้น ๆ

4. การใช้หลักสารานีธรรมเพื่อสร้างความสามัคคีในงานบุญทอดกฐิน

ความเจริญและความเสื่อมของสังคมมนุษย์นั้น เกิดจากความร่วมแรงร่วมใจกันของผู้คนในสังคมนั้น ๆ กล่าวคือ พิจารณาถึงความสามัคคีของผู้คนในสังคมนั้น ๆ ว่าเป็นอย่างไร หากประชาชนมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และมีความคิดเห็นที่ตรงกัน จึงถือว่าชุมชนหรือสังคมมีความสามัคคี พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สามัคคี” ไว้ว่า ความพร้อมเพรียงกันมีน้ำหนึ่งน้ำใจเดียวกัน การมีจิตที่มุ่งไปในทางเดียวกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551: 439) ความสามัคคีของมวลมนุษยทุกคนสามารถปฏิบัติได้เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อความสงบสุข ความเจริญของโลกและสังคม มนุษย์ทุกคนสามารถร่วมมือกัน มีความสมัครสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการทำบุญตามประเพณีงานบุญทอดกฐินตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การประกอบพิธีงานบุญประเพณีทอดกฐินนั้น ซึ่งจะต้องมีความเกี่ยวข้องทั้ง 2 ฝ่าย คือพระภิกษุสงฆ์และประชาชน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความสมัครสมานสามัคคีซึ่งกันและกัน เพื่อให้ประสบความสำเร็จและเกิดประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย โดยอาศัยและปฏิบัติตามหลักสารานีธรรมทั้ง 6 ประการ เพราะสารานีธรรม คือ เป็นหลักธรรมที่เสริมสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่เป็นเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ หรือร่วมชุมชน ตลอดจนพี่น้องร่วมครอบครัวพึงปฏิบัติตามหลักอยู่ร่วมกันในสังคมทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์

1) เมตตาทายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงานร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ แสดงอาการเกียสาฎภาพเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง (นรินทรชัย พัฒนพงศา, 2546: 182) พระสงฆ์และคฤหัสถ์จะต้องปฏิบัติหรือกระทำประกอบพิธีบุญทอดกฐินด้วยความรักและมีความเมตตาต่อกันในชุมชน พร้อมทั้งร่วมด้วยช่วยกันประกอบพิธีตั้งแต่ก่อนถึงวันที่จะทอดกฐินขึ้น

2) เมตตาวจีกรรม จะพูดอะไรก็ประกอบด้วยเมตตา ได้แก่ การพูดวาจาที่เป็นคำสัตย์ คำจริงคำสมานสามัคคี กระชับสามัคคี พูดแต่คำไพเราะอ่อนหวาน และคำที่มีประโยชน์ นั้นเป็นคำที่มีพื้นฐานมาจากเมตตาต่อคนที่ตนพูดด้วย และคนที่พูดถึง พูดต่อหน้าอย่างไรลับหลังก็ต้องพูดอย่างนั้นลับหลังอย่างไร ต่อหน้าเขาต้องพูดอย่างนั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2548: 200) พระสงฆ์และคฤหัสถ์จะต้องมีเมตตาวจีกรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน หรือแนะนำ ตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าวว่าจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง โดยมีการประชุมซึ่งกันและกัน ชี้แจงเกี่ยวกับลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ของการทอดกฐินเพื่อการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ

3) เมตตาเมโนกรรม จะต้องมิมโนกรรม คือการตั้งใจเมตตาปรารถนาดีต่อกันกับเพื่อนร่วมสังคัมร่วมหมู่คณะเดียวกันมีจิตปรารถนาดีทั้งต่อหน้าและลับหลังคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกันมองเห็นในแง่ดีไม่มีความระแวงสงสัยซึ่งกันและกัน (พระมหาธรรมรัต อริยธมโม, 2543: 46) พระสงฆ์และคฤหัสถ์จะต้องมีเมตตาเมโนกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน มองกันในด้านดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

4) สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินกันใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคร่วมกันทั่วถึง (คณาจารย์สำนักพิมพ์ เลียงเชียง, 2546: 108 – 109) การได้มาแบ่งกันกินกันใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคร่วมกันทั่วถึง

5) สีสสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริต ตั้งใจ รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ (ปัญญา ใช้บางยาง, 2546: 122 -123) พระสงฆ์และคฤหัสถ์จะต้องมีศีลบริสุทธิ์ คือ ความรักใคร่สามัคคี รักษาศีลอย่างเคร่งครัดเหมาะสมตามสถานะของตน มีความประพฤติสุจริต ปฏิบัติตามกฎหมายเกณฑ์ของหมู่คณะ ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น

6) ทิฏฐิสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพ รับฟังความคิดเห็น มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติหลักแห่งความดีงาม หรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ประยุตฺโต), 2543: 23-24) พระสงฆ์และคฤหัสถ์มีการปรับความเห็นให้เข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็น การมีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติหลัก เห็นความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

ดังที่ได้กล่าวแล้วในตอนต้น กฐินจีวรจะสำเร็จเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่ง เพื่อเป็นประโยชน์แก่พระภิกษุผู้ครองกฐิน ได้นั้น ต้องอาศัยความร่วมมือจากพระภิกษุที่อยู่จำพรรษา ร่วมกันกรานกฐินให้เสร็จทันในวันเดียว อันจะได้านิสงส์กฐินร่วมกันตามพุทธานุญาต โดยพุทธประสงค์ที่แท้จริงของการกรานกฐินก็เพื่อให้เกิดความสามัคคีตามหลักประชาธิปไตยในหมู่สงฆ์ ซึ่งหลักธรรมที่เกื้อหนุนความสำเร็จในกิจของหมู่สงฆ์นี้ เป็นหลักคำสอนที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวไว้

ภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) 6 ประการนี้ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน สาราณียธรรม 6 ประการ คือ

1. ตั้งมั่นเมตตาทายกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

2. ตั้งมั่นเมตตาวิจารณ์กรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง ฯลฯ

3. ตั้งมั่นเมตตาตามโนกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง ฯลฯ

4. บริโภคโดยไม่แบ่งแยกลาภทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม โดยที่สุดแม้เพียงบิณฑบาต บริโภคร่วมกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลทั้งต่อหน้าและลับหลัง ฯลฯ

5. เป็นผู้มีศีลไม่ขาดไม่ทะลุไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ฯลฯ

6. เป็นผู้ที่มีทิวทัศน์โดยทิวทัศน์อันประเสริฐเป็นนิยานิกรรมเพื่อความสิ้นทุกข์ โดยชอบแก่ผู้ทำตามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ฯลฯ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2535: 12/492/531 – 532)

ดังนั้น หลักสาราณียธรรม 6 ประการ มีความสำคัญต่อการกรณกฐินที่ต้องช่วยกัน ทำจิรวณินใดผืนหนึ่งใน 3 ผืน ให้เสร็จทันในวันนั้น เพื่อให้ได้รับอานิสงส์กฐินร่วมกัน ซึ่งเป็น พุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้าที่ต้องการให้พระภิกษุได้แสดงความสามัคคีในหมู่สงฆ์ ด้วยการทำความดีต่อกัน มีการแสดงออกด้วยความมีเมตตาทั้งทางกาย วาจา และทางใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เมื่อได้ลามกมาโดยชอบธรรมก็แบ่งปันกัน มีศีลเสมอกัน มีความเห็นเสมอกัน ธรรมทั้ง 6 ข้อนี้ เป็นไปเพื่อการปรองดองกัน ไม่ทำให้ทะเลาะกัน เป็นเหตุให้เกิดความสำเร็จในกิจต่าง ๆ และทำให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แม้เวลาผ่านไปในภายหลังก็ยังระลึกถึงกัน

5. สรุป

การใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อสร้างความสามัคคีในงานบุญทอดกฐิน การประกอบพิธี งานบุญทอดกฐินจะต้องร่วมด้วยช่วยกันทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์ เพื่อทำให้เกิดความสำเร็จ ทั้งนี้จะต้องมีความรักสามัคคีในหมู่คณะ ในชุมชน จะต้องมีการปฏิบัติตามขั้นตอนระเบียบการ เพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมทั้ง 2 ฝ่าย โดยพระสงฆ์และคฤหัสถ์จะต้องปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรม 6 ประการ เพื่อการระลึกถึงกัน คือ การทำความดีต่อกัน ด้วยเมตตาทางกาย ทางวาจาและทางใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีลามกก็แบ่งปันกัน มีศีลเสมอกัน และมีความเห็นเสมอกัน ธรรมทั้ง 6 ข้อนี้ เป็นไปเพื่อการ ปรองดองกัน ไม่ทำให้ทะเลาะกัน เป็นเหตุให้เกิดความสำเร็จในกิจต่าง ๆ และทำให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แม้เวลาผ่านไปในภายหลังก็ยังระลึกถึงกัน

6. องค์ความรู้ที่ได้รับ

บุญกฐินมีความสำคัญทั้งด้านพุทธานุญญาและเป็นวินัยกรรมของภิกษุสงฆ์ที่จะต้อง ปฏิบัติร่วมกัน การใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อสร้างความสามัคคีในงานบุญทอดกฐิน เป็นการ ปฏิบัติร่วมกันทั้งพระภิกษุและพุทธศาสนิกชนในชุมชน หลักสาราณียธรรมนั้นมี 6 ประการ กล่าวคือ การทำความดีต่อกัน ด้วยเมตตาทางกาย ทางวาจาและทางใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีลามกก็แบ่งปันกัน มีศีลเสมอกัน และมีความเห็นเสมอกัน เพื่อสร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้น และเป็นไปเพื่อการปรองดองกัน ไม่ทำให้ทะเลาะกัน เป็นเหตุให้เกิดความสำเร็จในกิจต่าง ๆ และทำให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2551). “ความรู้เรื่องกฐิน” พระอารามหลวง เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- คณาจารย์สำนักพิมพ์เลียงเชียง. (2546). หนังสือบูรณาการแผนใหม่เน้นธรรมชั้นตรี. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2546). แนวทางในการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- ปัญญา ใช้บางยาง. (2546). **ธรรมมาธิบาย เล่ม 1**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรม.
- พระพุทธโฆษาจารย์ รจนา พระคันธสาราภังค์ แปลและอธิบาย. (2557). **กัณฑ์ไตรปิฎก คัมภีร์ อรรถกถาของปาทิโมกข์ เล่ม 2**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). **ธรรมานุญชีวิตพุทธจริตรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. พิมพ์ครั้งที่ 30. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2548). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์แมสโปรดักส์ จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). **ปัญหาขัดแย้งในโลกแก้ได้ด้วยกฐิน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บริษัทพิมพ์สวัยจำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2554). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระมหาธรรมวราวุฒ อริยธมฺโม. (2543). การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน).